

TAAI NAAR KEUZE

Meer talen in het voortgezet onderwijs

Leerlingen in Amsterdam hebben in een pilotproject Arabisch, Chinees, Italiaans, Russisch, Spaans en Turks kunnen leren, naast ook Duits en Frans. Uiteenlopende leeftijden en taalniveaus zaten bij elkaar in de klas, soms ook van verschillende scholen en schoolniveaus. De pilot heeft laten zien dat leerlingen graag talen leren, en dat zelf mogen kiezen en invulling geven aan de les de motivatie en het leereffect sterk bevorderen.

KARIJN HELSLOOT

Van 2017 tot 2019 heeft op de Espritscholen in Amsterdam het pilotproject Taal naar Keuze gedraaid. Leerlingen konden kosteloos een extra taal leren, en daar is gretig gebruik van gemaakt. Zij kozen Arabisch, Chinees, Duits, Frans, Italiaans, Russisch, Spaans of Turks, en niet slechts één taal, een aardige groep wou er best twee of drie leren. En naast deze talen, die de Nederlandse onderwijswet als schoolvakken toelaat, noemden de leerlingen ook andere talen die op school aangeboden zouden moeten worden, zoals Berbers, Bulgaars, Gebarentaal, Hindi, Japans, Koreaans, Perzisch, Pools, Portugees, Servisch, Sranantongo en Zweeds.

Het project kwam voort uit de discussies over de superdiverse bevolkingssamenstelling van de stad, met

taal daarin als positief én negatief element: de veeltaligheid van de stad als rijkdom, maar de achterstand in het Nederlands als oorzaak van segregatie. In het onderwijs rijst intussen de vraag naar internationalisering, naar mondiale talen: meer en meer Engels, en ook Spaans en Chinees naast of in plaats van Duits en Frans. De internationale scholen groeien uit hun voegen. Maar ook het reguliere voortgezet onderwijs begint naar nieuwe wegen te zoeken om de diversiteit ruimte te geven, bijvoorbeeld door migrantentalen toe te laten in de vorm van talensensibilisering (leerlingen via taalvergelijking en creatieve werkvormen bewustmaken van de eigenschappen van (hun eigen) taal/talen).

Het bestuur van de Espritscholen in Amsterdam heeft destijds gehoor gekregen bij de wethouder van Onderwijs om een beleidsplan te ontwikkelen met als

De Nieuwe Internationale School Esprit (DENISE) is een van de twaalf scholen van de Esprit Scholengemeenschap in Amsterdam. Foto: Sonia Arrepia / Paul de Ruiter Architects

doel om via het leren van talen bij te dragen aan internationalisering én kansengelijkheid, aan identiteitsvorming én sociale cohesie. Studio Taalwetenschap, schrijver dezes, heeft het plan opgesteld en de uitvoering gecoördineerd. Naast de grote buurtalen en andere mondiale talen, kregen ook de zogenaamde thuistalen van de leerlingen een plek toebedeeld: de twee zijdes, immers, van dezelfde medaille die talenkennis heet.

Deelname

Een eerste inventarisatie onder de leerlingen van de Espritscholen om belangstelling voor een extra taal te polsen, en zo ja, voor welke taal/talen, leverde een respons van bijna twintig procent op. Ruim 750 leerlingen hebben hun keuzes kenbaar gemaakt. Van een deel van deze leerlingen is ook geïnventariseerd welke talen zij thuis

spraken. Uiteindelijk hebben ongeveer 450 leerlingen meegedaan aan het Taal naar Keuze project, 260 certificaten van deelname zijn uitgereikt, en zeven leerlingen hebben eindexamen gedaan, drie in het Arabisch en vier in het Turks.

De eerste daadwerkelijke inschrijvingen voor de lessen geeft de keuze weer van 438 leerlingen (zie kader 1). Spaans springt eruit. Verder valt de belangstelling voor Arabisch (zie kader 2), Frans en Italiaans op. Het Frans kwam naar boven op vmbo-scholen die de taal niet (meer) in het vakkenpakket hebben zitten. In het tweede jaar is het Duits toegevoegd aan het aanbod, omdat de vraag rees op zowel het vmbo als op de internationale school. De relatief lage belangstelling voor het Turks contrasteert met het hoge aantal leerlingen in Amsterdam – én in het cohort – met een Turkstalige achtergrond. Verschillende oorzaken kunnen hieraan ten

TAAL	EERSTE KEUZE	TWEDE KEUZE
Arabisch	69	48
Chinees	45	37
Frans	69	77
Italiaans	52	66
Russisch	26	22
Spaans	153	81
Turks	24	9

Kader 1. Taalkeuze van Espritleerlingen (pilotcohort)

grondslag liggen. De belangrijkste is wellicht dat de taal vrijwel niet als vak wordt aangeboden door scholen en de Turkse gemeenschap dit heeft ondervangen door hun kinderen de taal via moskee, weekendschool of cultureel instituut te laten leren.

Docentencorps

Ongeveer dertig docenten hebben meegewerkt aan de verzorging van de lessen. Het betrof externe docenten, van buiten de scholen. De helft ervan was moedertaalspreker. Voor elke taal waren er docenten met een Nederlandse eerste- of tweedegraadsbevoegdheid, docenten nog in opleiding, en taaldocenten die in het buitenland zijn opgeleid. Daarnaast waren er moedertaalsprekers zonder een pedagogisch-didactische vooropleiding in de taal, maar met een wo- of hbo-opleiding op een ander terrein, met een rijke kennis van taal, land en cultuur, én met grote zin om aan pubers en tieners les te geven. Een aantal docenten beheerste verschillende van de aangeboden talen, naast ook Nederlands en Engels als eerste of tweede taal. Voor het Arabisch hebben diverse Syriërs zich vol overgave ingezet (zie ook kader 2).

De docenten kwamen elkaar wekelijks tegen op de scholen, en met regelmaat werden uitwisselingen georganiseerd om zo inhoud en werkvormen vast te stellen. Een ware school in de scholen is ontstaan: een taalschool binnen en over de scholen heen, en dwars door alle talen heen.

De organisatie

De taallessen vonden plaats op zeven scholen: sommige talen op alle scholen, andere daar waar belangstelling

ARABISCH BINNEN TAAL NAAR KEUZE

Het is erg jammer dat een taal als het Arabisch met haar enorme aantal sprekers en haar omvangrijke politieke, economische en cultureel-religieuze betekenis slechts op enkele scholen in Nederland binnen het reguliere curriculum wordt aangeboden. Leerlingen met interesse in of voorkennis van het Arabisch wordt zo de kans ontnomen om zich beter te bekwamen in de taal of er wellicht een mooi eindexamencijfer aan over te houden. Erkenning van de thuistaal van velen en daarmee de erkenning van identiteit speelt daarnaast een belangrijke rol. Stichting Taal naar Keuze probeert hier verandering in te brengen door leerlingen in heel Nederland de kans te bieden onderwijs te krijgen en eindexamen te doen in het Arabisch – en in andere talen.

Gedurende de pilot werd Arabisch op verschillende scholen aangeboden. Binnen de thema's werden de lessen goeddeels ingevuld door de leerlingen zelf. Het thema 'Stad en land' kon bijvoorbeeld op verschillende manieren vormkrijgen in de les, aansluitend op het niveau en de gewenste onderwerpen. Zo maakten gevorderde leerlingen die kozen voor schrijfvaardigheid een toeristenfolder over Cairo, terwijl minder gevorderde leerlingen die graag aan hun spreekvaardigheid wilden werken, gingen oefenen door met een stadsplattegrond in de hand te vragen naar de weg.

Het was nuttig en leerzaam om de lessen samen met moedertaalsprekers te kunnen geven. De taalvaardigheidsniveaus van Arabischsprekende leerlingen op Nederlandse scholen lopen sterk uiteen, en dat vraagt veel van de docent. Daarbij levert de diglossie van het Arabisch, dat wil zeggen het Modern Standaard Arabisch (MSA) enerzijds en de verschillende gesproken variëteiten of dialectvormen anderzijds, om een grote parate kennis van de taal. Kinderen in de Arabische wereld leren het MSA op school, maar spreken op straat en thuis een dialectvorm. In Nederland zijn beide taalvariëteiten relatief schaars aanwezig. Geschreven tekst is vrijwel altijd in het MSA, net als uitzendingen van bijvoorbeeld het journaal of officiële toespraken. Door moedertaalsprekers te betrekken in de lessen konden geïnteresseerde leerlingen zich bekwamen in luister- en spreekvaardigheid van, in onze gevallen, de Syrische variëteit, terwijl een ander deel bezig was met MSA.

Eef Schut

Kader 2

was. De meeste lessen vonden plaats aan het eind van de middag, vanaf 15.30 uur. Zo konden alle leerlingen meedoen, ook als hun taal niet op de eigen school werd aangeboden. In het tweede jaar waren er leerlingen die met hun docent meegingen naar een andere school toe, zo gehecht waren zij aan elkaar geraakt. Het late tijdstip op de dag bleek tegelijkertijd ook een struikelblok, net zoals verjaardagen, sportactiviteiten, proefwerkweken, verkorte roosters en tegenvallende schoolresultaten dat bleken te zijn. Wakker en goedgehumt mee blijven doen vroeg om een dijk van motivatie en doorzettingsvermogen. De introductie in het tweede jaar van Google Classroom heeft wat struikelblokken weggehaald: digitaal bleven de leerlingen bij elkaar in de klas zitten, kregen zij hun wekelijkse opdrachten en konden zij vragen stellen en resultaten uploaden.

Op elke school was een coördinator aanwezig – meestal een eigen taaldocent – die wekelijks de Taal naar Keuzedocenten opving, lokalen, internet en kopieerapparaat beschikbaar maakte, en vaak ook voor een versnapering zorgde. Deze schoolcoördinatoren waren weer wekelijks in contact met de twee algemene coördinatoren bij het centraal bureau.

Inhoud

Samen met de docenten was gekozen voor een thematisch-communicatieve onderwijsaanpak, met inspraak en eigenaarschap van de leerling als leidend principe. De *can-do statements* uit het Europees Referentiekader werden benaderd als *wanna-do's* en *gonna-do's*: niet wat kan ik, maar wat wil ik, en hoe ga ik dat voor elkaar krijgen. De thema's waren 'Muziek', 'Eten', 'Kennismaken', 'Actualiteit', 'Stad en land' en 'Mijn Huis, mijn thuis'.

De docenten bereidden de thema's steeds voor, zochten aansprekend (multimediaal) materiaal uit, en begeleidden de leerlingen in hun zoek- en leerproces. Elke leerling kreeg een fancy gifgroen Taal naar Keuzeschrift en dito multomap, en een exemplaar van een *Wat & Hoe-gidsje* in de gekozen taal, met daarin woordenlijsten, een grammaticaoverzicht en thematisch geordende zinnen en dialogen.

Wekelijks waren alle talen met hetzelfde thema aan het werk. Dit versterkte de samenwerking en uitwisseling tussen zowel docenten als leerlingen onderling. Met regelmaat vonden minipresentaties plaats aan het eind van de les of bij afronding van een thema.

Talensensibilisering

Zelf een taal mogen kiezen is op twaalf- of veertienjarige leeftijd niet makkelijk. Chinees, of juist Russisch?

Samen met de docenten was gekozen voor een thematisch-communicatieve onderwijsaanpak, met inspraak en eigenaarschap van de leerling als leidend principe

Spaans, of juist Italiaans? Mijn thuistaal Turks, of liever Duits? Mijn thuistaal Arabisch, of liever Frans? Als gezegd, het project draaide om internationalisering, én om aandacht en waardering voor de thuistalen. Slechts een handvol veelvoorkomende thuistalen in Amsterdam kon echter worden aangeboden. En daar behoorden niet toe het Sranantongo, Papiaments, Berbers, Bahasa Indonesia, Moluks, Pools, Bulgaars, Tigrinya, Swahili of Koerdisch: talen die toch door omvangrijke groepen mensen in Nederland thuis worden gebezigd. In de loop van het eerste jaar is daarom besloten een aanvullend traject

De *can-do statements* uit het Europees Referentiekader werden benaderd als *wanna-do's* en *gonna-do's*: niet wat kan ik, maar wat wil ik, en hoe ga ik dat voor elkaar krijgen

Voor veel leerlingen was het een openbaring om over de eigen taal te mogen praten, en om deze kennis actief in te mogen zetten in de klas

talensensibilisering toe te voegen. Hierbij is gebruikgemaakt van lesmaterialen meertaligheid die al eerder waren ontwikkeld, zoals *Taaltrouters* (Helsloot, 2002) en *SJOES* (Boendermaker & Helsloot, 2017; Helsloot & Daemen, 2018, 2019).

Groepsgewijs is aan 120 eersteklappers op het Marcanti College en aan 25 nieuwkomers op het Mundus College een reeks lessen gegeven. Vanuit alle talen die aanwezig waren in de klas, inclusief het Nederlands en het Engels, spraken we over taal: welke talen beheers je, met wie en wanneer gebruik je deze talen, waar in de wereld worden ze gesproken, in welke talen kun je lezen en schrijven, wat is taal eigenlijk, maak een dialoog in jouw taal/talen, vergelijk de talen met elkaar, de woordenschat, de grammatica enzovoort. Het programma werd begeleid door een team van Taal naar Keuzedocenten, zowel algemene taalwetenschappers als specifieke taalexperts, zoals arabisten en turkologen. Voor veel leerlingen was het een openbaring om over de eigen taal te mogen praten, en om deze kennis actief in te mogen zetten in de klas. De Berbersprekende Hajar viel bijna van haar stoel toen bleek dat het Berbers een eigen schriftstelsel kent, en dat het dus ook geschreven kan worden.

Hajar: 'Juf, in het Berbers kan niet worden geschreven, dat doen wij niet!'

Juf: 'Probeer het met het Latijnse alfabet, met Nederlandse letters, of met de letters van het Tifinagh.'

Hajar: 'Oeh, cool, ik wist niet dat dit bestond. Ik laat het thuis zien!'

Vervolg

Taal naar Keuze was een bovenscholss pilotproject, aangestuurd en aangeboden vanuit de Stichting Espritscholen. In het najaar van 2019 is een start gemaakt met vervolgstappen: op het Munduscollege is een groep in-

terne en externe docenten aan de slag gegaan het talensensibiliseringsprogramma uit te werken tot een heuse leerlijn, Alle Talen genaamd. En op DENISE, ook een (internationale) Espritschool, is een start gemaakt met een eindexamentraject thuiatalen. Het pilotproject Taal naar Keuze zelf is doorontwikkeld tot het eenjarig programma Startersjaar, waarin in de onderbouw van het voortgezet onderwijs een jaar lang lesgegeven wordt in een taal naar keuze.

Alle Talen is begin 2020 uitgeprobeerd met twee nieuwkomersklassen op het Mundus College: tot half maart in de klas, en daarna, in beperkte vorm, online. De leerlijn kent een portfolio voor de leerling en een uitgebreide versie van het portfolio voor docenten. Alle Talen is geschikt voor verschillende doelgroepen: voor onderbouwklassen met veel of weinig verschillende thuiatalen, nieuwkomersklassen in onderbouw of bovenbouw, en voor groep 8 in het basisonderwijs. Een online training helpt docenten ermee om te gaan.

De inmiddels opgerichte Stichting Taal naar Keuze heeft als doel het gehele voortgezet onderwijs te helpen meer talen in het onderwijs op te nemen. Ze biedt vanaf dit schooljaar de verschillende programma's aan: Alle Talen, het Startersjaar en voor de bovenbouw examentrajecten voor gevorderden. Op deze manier kunnen meer talen onderdeel zijn van het curriculum – om scholen aan de taalkeuzes van leerlingen tegemoet te laten komen.

Voor meer informatie ga naar <www.taalnaarkeuze.nl>.

LITERATUUR

- Boendermaker, C., & Helsloot, K. (2017). De thuiatal in de klas. *JSW*, 102(2), 18–21.
- Helsloot, K. (2002). *Taaltrouters*. Studio Taalwetenschap.
- Helsloot, K., & Daemen, F. (2018). *SJOES: Lesmethode voor het basisonderwijs ter stimulering van taalbewustzijn en meertaligheid, van inclusie en saamhorigheid*. Studio Taalwetenschap.
- Helsloot K., & Daemen, F. (2019) Playing with language in multilingual classrooms: From 'Shoes' to 'Sjoes'. In S. Brunn & R. Kehrein (Red.), *Handbook of the changing world language map*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-73400-2_182-1

etalage

De Nederlandse uitgeverijen presenteren de afgelopen weken weer stapels literatuur. Het is vrijwel ondoenlijk om de hele waslijst in kaart te brengen. Om die reden volgt hieronder een selectie van de meest bruikbare en in het oog springende titels.

De debuutroman *Bart* (Prometheus, 144 blz.) van **Ap Dijksterhuis** speelt zich af in het jaar 1982. Hoofdfiguur is de vijftienjarige Bart, die wordt gadeslagen door zijn beste vriend Len. En dan wordt Bart voor het eerst van zijn leven hopeloos verliefd, op het meisje Romy. Hij is vastbesloten om haar te versieren op het aanstaande schoolfeest. Maar zou Barts bijzondere persoonlijkheid ook weleens zijn achilleshiel kunnen worden, in deze innemende roman die zeer geschikt is om klassikaal te lezen?

De roman *De Duitse erfgename* (Ambo/Anthos, 416 blz.) van de Duitse schrijfster **Annika Scott** bevat een verhaal over de jonge vrouw Clara die op zoek is naar een thuis en naar zichzelf, vlak na de Tweede Wereldoorlog. Wanneer ze terugkeert naar Essen om haar beste vriendin te vinden, ontdekt ze dat de stad en de fabriek in puin liggen. Maar niet alleen de gebouwen zijn beschadigd, ook de mensen. Terwijl ze zich schuilhoudt in de ruïnes van de fabriek, vraagt ze zich af waar

ze heen moet gaan en wat er van haar zal worden.

In *Geel is de kleur van de zomer* (Thomas Rap, 208 blz.) van **Klaas Knooihuizen** neemt het onbezorgde leven van hoofdpersoon Antwan een dramatische wending. Hij stemt toe om op de hond van een oud-collega te passen, maar wanneer het beest op noodlottige wijze verongelukt, wordt hij geconfronteerd met een flinke hoeveelheid vragen die hem maar niet los kunnen laten. En vooral: wanneer begint voor hem het leven nu eindelijk? Of is dat, zonder dat hij dat in de gaten had, al lang en breed begonnen?

In *Over een vlakke, kalme zee* (De Arbeiderspers, 224 blz.) van de Ierse schrijver **Donal Ryan**, staan drie mannen centraal. Ze zijn getekend door wat ze hebben liefgehad en verloren, en zoeken een thuis in een klein dorp in Ierland. Het land van de Syrische Farouk is verscheurd door oorlog. Het hart van buschauffeur Lampy is gebroken door Chloe. En John wordt gekweld door zijn verleden als het einde van zijn leven nadert. Ieder van hen staat aan de vooravond van een onvermijdelijke afrekening, waardoor ze op onverwachte wijze samen worden gebracht.

Vijftien jaar na haar overlijden is de literaire wereld verrast met de ontdekking

van een ongepubliceerde roman van de Franse schrijfster **Françoise Sagan**: *De hoeken van het hart* (Meulenhoff, 208 blz.). Hoofdpersoon is Ludovic Cresson, die na een zwaar auto-ongeluk weer moet zien te wennen aan het leven thuis. De drie jaar durende revalidatie was zwaar voor hem, maar niet voor zijn vrouw Marie-Laure, die de rol van rijke weduwe maar al te graag speelde. Hun prachtige huis is eigendom van Ludovic's vader, Henri, die er ook woont met zijn tweede vrouw. Henri heeft doorgaans weinig aandacht voor zijn familie maar als hij hoort hoe Marie-Laure zijn zoon op een avond bot afwijst, besluit hij in actie te komen.

Tot slot verscheen een herdruk van de roman *Karakter* (Nijgh & Van Ditmar 256 blz.) van **F. Bordewijk**. Jacob Willem Katadreuwe is bezeten van het verlangen advocaat te worden en zet alles op alles om zijn doel te bereiken. De machtige deurwaarder Dreverhaven, zijn vader, schijnt hem in alle opzichten tegen te werken. Een klassieker over twee onbuigzame karakters. Misschien een goed idee om deze roman klassikaal te lezen, in combinatie met de vertoning van de gelijknamige verfilming van Mike van Diem uit 1997? ■

Jacob Moerman

